

УДК 373.210.36 (09)

О.В. Донченко

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ (сер. XIX – поч. XX ст.)

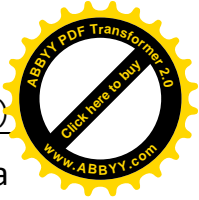
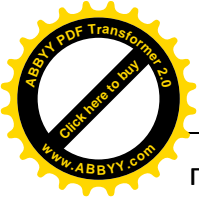
У статті аналізується проблема розвитку мистецької освіти в країнах Західної Європи в середині XIX – на початку XX століття, узагальнюються погляди західноєвропейських діячів освіти та мистецтва на естетичне виховання дітей і молоді.

Ключові слова: мистецтво, естетичне виховання, мистецька освіта, художні школи, творчість, Конгреси з естетичної освіти.

Постановка проблеми. Однією з важливих умов досягнення якісно нового стану нашого суспільства є естетичне виховання підростаючого покоління, оскільки від рівня його духовного та естетичного розвитку залежить збереження національної культури, захист її від розпаду, примноження культурної спадщини тощо. У зв'язку з цим сьогодні проблема мистецької освіти знаходиться у центрі уваги громадськості та педагогічної науки. Аналіз процесу становлення та розвитку мистецької освіти допомагає більш повно зрозуміти його сутність, характер, а також накреслити шляхи підвищення ефективності його методів і форм у сучасних умовах.

Аналіз актуальних досліджень. Вивченню проблеми естетичного виховання та розвитку мистецької освіти в історії педагогіки присвячені дисертаційні роботи В. Ворожбіт, Т. Грищенко, Л. Жербіної, І. Зарудної, А. Калениченко, Є. Марченка, О. Овчарук, А. Омельченко та інших. Сучасний стан педагогічної школи країн зарубіжжя, внесок відомих закордонних педагогів минулого у розв'язанні проблеми естетичного виховання та мистецької освіти, розвиток окремих виховних систем, а також можливості їх використання у практиці вітчизняних дошкільних закладів досліджуються П. Брайловською, О. Іоновою, М. Лещенко, І. Сташевською. Так, у наукових працях М. Лещенко висвітлено сучасний досвід естетичного виховання дітей і відповідної підготовки педагогічних кадрів у країнах Західної Європи, Канаді, США. Провідні ідеї музичної педагогіки у Німеччині другої половини XX століття репрезентовані в дослідженні І. Сташевської. Теоретико-практичні питання навчання та виховання дітей у спадщині французького педагога С. Френе висвітлено у праці П. Брайловської. Ґрунтовний аналіз педагогічної концепції Р. Штайнера, філософських і психологічних основ вальдорфської педагогіки як цілісної системи гуманістичного виховання та навчання, дидактики вальдорфської школи здійснила О. Іонова.

Проте ми вважаємо, що в зазначених працях недостатньо розглянуто

проблему становлення та розвитку мистецької освіти в середині XIX – на початку XX століття в країнах Західної Європи, а саме: не проаналізовано історію становлення мистецької освіти, не узагальнено теоретичні ідеї естетичного виховання дітей, не розглянуто практичний внесок західноєвропейських діячів освіти та мистецтва окресленого періоду в розвиток мистецької освіти; не систематизовано різноманітні науково-практичні заходи, спрямовані на підвищення якості мистецької освіти.

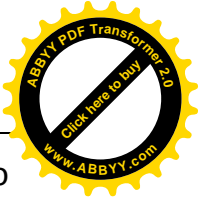
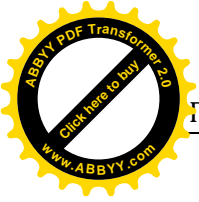
Мета статті – дослідження ґенези мистецької освіти у Західній Європі в середині XIX – на початку XX століття та висвітлення прогресивних ідей естетичного виховання дітей та молоді. Вибір хронологічних меж дослідження хронологічних меж зумовлене тим, що саме у цей період, завдяки розквіту культурного та економічного життя у західноєвропейських країнах, набули особливої актуальності питання розвитку й удосконалення мистецької освіти.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що в середині XIX століття художнє життя у Західній Європі критично переглядалося діячами науки та культури. Вони вказували на зниження естетичного смаку людей, відсутність інтересу до мистецтва, на те, що сучасні митці не дотримувалися традицій мистецтва, накопичених у минулому тощо. З метою підвищення духовної та естетичної культури пропонувалося засновувати музеї, організовувати виставки мистецтва, художні майстерні, спілки митців.

Завдяки зусиллям видатних учених-митців у 1851 році в Лондоні відкрилася перша всесвітня виставка мистецтва, на основі якої було створено відомий Соут-Кенсінгтонський музей з багатьма навчально-допоміжними закладами. Основною функцією музею стало устанавлення живого зв'язку між мистецтвом і народом. Важливо відзначити, що для обдарованих дітей почали відкриватися спеціальні художні школи.

Необхідно також підкреслити, що у цей час з'являються перші спроби використання мистецтва в навчально-виховному процесі школи. На їх основі розроблялися теоретичні ідеї естетичного виховання дітей.

У середині XIX століття, завдяки розвитку мистецтва, почалися активні виступи вчених-митців стосовно необхідності введення мистецтва до навчального плану шкіл. Уперше призвав до введення мистецтва у гімназії Б. Штарк у 1858 році. Він уважав, що художня освіта повинна здійснюватися двома шляхами: безпосереднім і опосередкованим. Перший полягав у здобутті мистецької освіти в процесі естетичних наочних уроків історії мистецтв і формуванні у дітей навичок малювання. Естетична освіта повинна була здобуватись учнями, за думкою Б. Штарка, також на уроках рідної мови, літератури, природознавства. У цьому полягав опосередкований шлях здійснення мистецької освіти. Але ці ідеї не знайшли свого втілення в навчальному процесі.

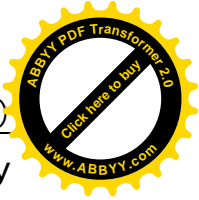
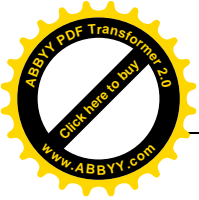

Лише у 1864 та у 1865 роках на зборах учителів знову було розглянуто питання щодо опанування учнями мистецтва. Певною мірою, зростанню інтересу педагогів до мистецтва як виховного засобу сприяли археологічні розкопки на місцях стародавніх Трої, Мікен, Олімпії, що активно проводилися в ті часи і з'явили людству класичні твори мистецтва.

Із середини 70-х років питання мистецької освіти активно обговорювалися на сторінках преси. Педагоги у своїх виступах і статтях зауважували на необхідності створення шкільних програм з естетичного виховання дітей. Особливої уваги, на нашу думку, заслуговують погляди Р. Ланге. Педагог уважав, що основою теоретичної педагогіки є ідея гармонійного розвитку всіх задатків вихованця. Одним з найголовніших, на його думку, був розвиток естетичного смаку. Для вирішення цього завдання Р. Ланге пропонував введення у школі таких предметів як історія мистецтв та малювання. Метою естетичного виховання він вбачав у розвитку в учнів здатності розуміти прекрасне. Найкращим засобом естетичного розвитку педагог вважав знайомство з давньоантичним мистецтвом. Він наголошував, що при вивченні стародавньої історії, читанні творів минулого необхідно надавати дітям можливість розглядати картини або репродукції давніх творів мистецтва, слухати музику тих часів. Р. Ланге зазначав, що учні повинні вміти свідомо сприймати твори мистецтва і зазнавати насолоди від них.

Значне підвищення художнього життя в багатьох Європейських державах наприкінці XIX століття також було обумовлене переломом у світогляді мас. Раціональне світорозуміння починає поступатися місцем іншому – чуттєвому. Вчення Ніцше та Фехнера, вважає історик того часу Лампрехт, краще за все відбивають перелом у світогляді наприкінці XIX ст. «Філософія Ніцше, Фехнера сповнена поезії, життя, вона тісно пов'язана з естетикою. Ніцше є пророк нової культури й нового мистецтва. У ньому поєднуються поет, художник, філософ... Наука повинна дивитися крізь очі художника, мистецтво – крізь очі життя» [1, 99]. Схожу думку можна зустріти й у Р. Вагнера: «Твір мистецтва, як безпосередній життєвий акт, є повна згода між наукою та життям» [1, 100].

Прагнення митців наприкінці XIX століття створити нову культуру, поєднати природу та життя спричинили новий рух у мистецтві. Вони намагалися всебічно пізнати природу та зобразити її згідно з власним сприйняттям і власним баченням, вважали, що не існує шаблонної краси, зафіксованого ідеалу прекрасного. Художники дотримувались поглядів, що природу треба зображувати такою, якою вона постає перед поглядом митця, правдиво. Правда та життя повинні бути основою мистецтва. Такими були основні ідеї філософів, мистецтвознавців та художників того часу. Ці ідеї знайшли своє місце і в естетичному вихованні молоді.

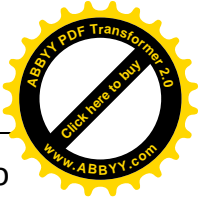
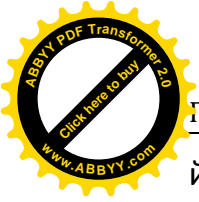
Відомий німецький філософ І. Фолькельт у своїй статті зауважував: «У наш час виникає серйозна небезпека від надмірної культури розуму та знань для почуття, фантазії, волі. Особливо помітна ця небезпека у школі. Метою навчання, незважаючи на всі протидії педагогіки, все ще є однобічний розвиток розуму й пам'яті, а також запам'ятовування якомога більшої кількості фактів... Проте «найрозумніше» в нас – ірраціональне, те, що знаходиться у глибині свідомості... Джерело наших почуттів, вільна гра фантазії, ясність волі та дії – все це, з розвитком теоретичних сторін нашого духу, наражається на риск послаблення та пригнічення... Необхідно час від часу відновляти романтизм, який передусім удається до мистецтва» [1, 99].

Надзвичайний інтелектуалізм, однобічна культура розуму, ігнорування школою почуттів і фантазії, відірваність її від життя, неспроможність школи викликати у вихованців виявлення активних сил, відсутність самодіяльності в учнів, енциклопедизм шкільного навчання – усі ці та інші недоліки традиційної педагогіки зазнавали жорстокої критики як передових педагогів, так і взагалі освіченого передового суспільства. Одні пропонували реформувати школу через надання їй програмам реалістичного характеру. Інші наполягали на визнанні за школою передусім виховних завдань, а не освітніх, а також вважали головною метою виховання характеру, доброї та сильної волі. Треті, відповідно до трудового характеру епохи, намагалися шляхом введення у школі різних форм ручної праці створити самодіяльну особистість, здатну виявляти себе в роботі. Четверті, визнаючи школу з її масовим навчанням злом, що знищує індивідуальність і здійснює насилля над нею, зовсім заперечували її необхідність. Нарешті, п'яті міркували усунути всі недоліки школи та ввести до неї, згідно з новими, культурними тенденціями, мистецтво.

Зрушення у світі мистецтва вчинили певний вплив на школу – поступово акцент переміщався з навчання на виховання. Об'єктами впливу стали почуття, фантазія. Культура почуттів стала метою виховання, а мистецтво – засобом її досягнення. Виникла потреба у творчості, не тільки як процесу взагалі, а й заради радості творчої праці.

Отже, наприкінці XIX століття, внаслідок загальних умов культури, мистецтво виходить на те місце, яке раніше займала наука, розум поступається місцем почуттям, логічно-абстрактне мислення – інтуїції. Мистецтво отримує високу оцінку соціального та економічного характеру. За ним визнають, але поки що більше теоретично, велике виховне значення. Мистецтво стає важливим життєвим і культурним чинником, дія якого повинна виходити за межі вузького кола заможного та освіченого класу.

На початку XX століття було проведено низку конгресів з естетичного виховання підростаючого покоління, ініціаторами яких стали переважно художники, музиканти та викладачі мистецтв у школі. На цих конгресах

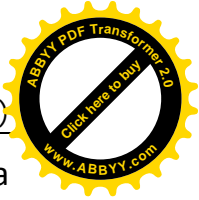
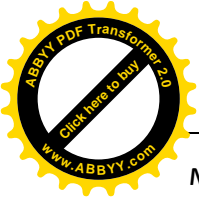

Йшлося не про заміну старого навчального ідеалу новим, а про його доповнення естетичним вихованням у широкому розумінні цього слова. Також наголошувалося, що окрім розвитку в учнів логічного мислення, набуття ними знань необхідно виховувати у них здатність спостерігати, бачити, чути, оцінювати, тобто формувати культуру засобів вираження свого внутрішнього світу. Необхідно також розвивати у дітей фантазію та стимулювати творчість. «Наука, – зауважувалося на Дрезденському конгресі 1901 року, – доступна небагатьом, мистецтво – усім... Необхідно залучити до мистецтва та творчості увесь народ» [1, 38].

На конгресах з естетичної освіти – у Дрездені 1901 р. та 1912 р., у Веймарі 1903 р., у Гамбурзі 1905 р., у Лондоні 1908 р. – питання естетичного виховання знайшли всебічне висвітлення та тлумачення. Завдяки цим естетично-педагогічним заходам була започаткована широка практика мистецького виховання. Наприклад, у Гамбурзі діти під керівництвом вихователів систематично відвідували театри, концерти, експозиції, які супроводжувалися поясненнями, аналізом, обговоренням тощо. Створена у Гамбурзі в 1896 році спілка вчителів також ставила своїм першочерговим завданням турботу про художню освіту молоді. Ця спілка мала ряд відділень: з образотворчого мистецтва, літератури, музики, мов, гімнастики, ручної праці, вивчення дитинства тощо.

Висновки. Отже, вивчення ідей естетичного виховання та розвитку мистецької освіти в Західній Європі середини XIX – початку XX століть є актуальним на сучасному етапі, оскільки саме в цей період склалися основні погляди на естетичне виховання підростаючого покоління. Аналізуючи погляди західноєвропейських діячів того часу, ми можемо зазначити, що розвиток мистецької освіти на початку XX століття мав три основні напрями. Прихильники першого напрямку намагалися замінити ідеал культурної людини цілком естетичним і метою школи вбачали виховання витонченого естета. Вони вважали, що мистецтво повинно посісти одне з чільних місць у шкільному навчальному плані. Другий напрям своєю метою ставив розвиток у молоді здатності до насолоди мистецтвом і красою, для чого необхідно «облагородити смак, підняти художнє чуття, навчити бачити прекрасне у мистецтві та природі» [1, 91]. Для цього напрямку мистецтво в його доступних формах повинно стати поряд з іншими предметами у шкільному навчальному плані. Третій напрям, окрім виховання у дітей здатності до розуміння прекрасного, ставив за мету розвиток творчої особистості.

Необхідно зазначити, що перший напрям, який був представлений деякими художниками та естетами, не відповідав характерові даної епохи, тому і не набув широкого розповсюдження у педагогічній практиці того часу. Прихильники другого напрямку розділилися на два табори: педагогів та

митців. Митці вважали, що мета виховання – це виховання для мистецтва, а педагоги метою естетичного виховання вбачали розвиток засобами мистецтва продуктивних сил вихованців. «Ми повинні виховувати своїх дітей, – вважав Дрезднер, один з найвідоміших німецьких діячів у галузі естетичного виховання, – не для насолоди красою, не для того, щоб зростити естетів чи художників, а щоб засобом мистецтва пробуджувати активні сили та волю до творчості взагалі...» [1, 46].

Найбільш широкого розповсюдження на початку ХХ століття набула третя течія в розвитку мистецької освіти: метою естетичного виховання є не тільки розвиток у дітей здатності насолоджуватися красою та мистецтвом, а й стимулювання і облагородження творчих продуктивних сил дитини. Спільним для всіх трьох напрямів є те, що прихильники кожного з них вважали за необхідне введення мистецтва до шкільної програми як навчального предмета, а також наголошували на необхідності обов'язкового естетичного виховання підростаючого покоління.

Отже, аналіз та узагальнення досвіду становлення та розвитку мистецької освіти в Західній Європі в середині ХІХ – на початку ХХ століття, а також прогресивних ідей естетичного виховання дітей і молоді дозволяє зробити висновки, що творче переосмислення та впровадження педагогічного досвіду минулого в навчально-виховний процес сучасних навчальних закладів сприятиме підвищенню якості музичної освіти дітей і молоді в Україні.

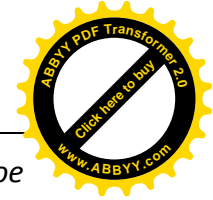
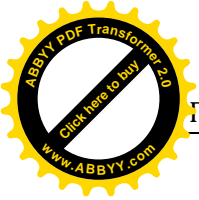
ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьин С. А. Эстетическое воспитание / Ананьин С. А. // Путь просвещения. – 1922. – № 2. – С. 89–105.
2. Горюнова В., Стеценко Л. Вальдорфським шляхом / В. Горюнова, Л. Стеценко // Дошкільне виховання. – 1997. – № 11. – С. 12–13.
3. Ионова Е. Н. Вальдорфская педагогика : теорет.-методолог.аспекты / Ионова Е. Н. – Х. : «Бизнес Информ», 1997. – 300 с.
4. Латышина Д.И. История педагогики/ Латышина Д.И. – М.: Изд. группа «Форум» – «Инфра-М», 1998. – 583 с.
5. Полфіоров Я. Три етапи художнього виховання / Полфіоров Я. // Радянська освіта. – 1927. – № 11.
6. Сучасні педагогічні інновації у підготовці і післядипломній освіті педагогічних працівників. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 12–13 жовтня 2000 р. – Черкаси, 2000. – 160с.

РЕЗЮМЕ

Е. В. Донченко. Вопросы развития художественного образования в Западной Европе (сер. ХІХ – нач. ХХ в.).

В статье анализируется проблема развития художественного образования в странах Западной Европы в середине ХІХ – начале ХХ века, обобщаются взгляды западноевропейских деятелей образования и искусства на эстетическое воспитание детей и молодежи.

Ключевые слова: искусство, эстетическое воспитание, художественное образование, художественные школы, творчество, Конгрессы по эстетическому образованию.

SUMMARY

E. Donchenko. The Problem Development of Art Education in Western Europe (middle of the 19th – beginning of the 20th centuries).

The problem development of art education in Europe countries at the middle of the 19th – beginning of the 20th centuries is revealed in this abstracts, the European pedagogs' and artists' ideas about aesthetic education of children are summarized.

Keywords: art, aesthetic education, art education, art school, creation, Congress of aesthetic education.

УДК 378.637.016:78(043.3)

О.В. Єременко

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

КОНСОЛІДАЦІЙНИЙ ПІДХІД: СУТНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ В СИСТЕМІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті актуалізовано проблему теоретико-методологічного забезпечення підготовки фахівців магістерського рівня в інститутах мистецтв педагогічних університетів та на музично-педагогічних факультетах, висвітлено сутність консолідаційного підходу як теоретичної основи означеної підготовки.

Ключові слова: фахівці магістерського рівня, консолідаційний підхід, музично-фаховий, педагогічно-практичний, науково-дослідницький напрями підготовки.

Постановка проблеми. Необхідність вирішення завдань наукового осмислення і конструювання освітнього процесу в галузі музичної педагогіки вимагає якісно нових можливостей у розробці проблеми магістерської підготовки. Пошук нових підходів до з'ясування цієї проблеми пов'язано з обґрунтуванням питань відносно її теоретико-методологічного висвітлення.

Аналіз актуальних досліджень. Варто зазначити, що сучасні теоретико-методологічні підходи до підготовки фахівців у галузі мистецької педагогіки впливають на вибір педагогічних стратегій і методів навчання. З огляду на те, що методологічні засади в системі освіти розуміються як найзагальніші концептуальні положення, дія яких розповсюджується на всю педагогічну діяльність [4, 42], ми визначаємо методологічні засади означеної підготовки як систему узагальнених теоретичних знань, що виконують роль провідних концептуальних позицій, на яких ґрунтується процес підготовки магістрів музичного мистецтва.

Обґрунтування методологічного плюралізму уможлиблює визначення провідних методологічних засад у теорії і практиці підготовки фахівців музично-педагогічного профілю, а саме: національна парадигма підготовки фахівців з мистецтва; гуманістична основа музичного навчання; аксіологічні